

GO'DAKLIK VA ILK YOSHDAGI DAVRDA ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING RUHIY RIVOJLANISHIDAGI XUSUSIYATLARI.

Temurova Gulchehra Xudaykulovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika kafedrası

p.f.f.d.(PHD) v.b.dotsenti.

Axmedova Madina Sherzodovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika kafedrası

Surdopedagogika yo'nalishi

4-bosqich talabasi.

Annotatsiya. Maqolada go'daklik va ilk yoshdagi bolalarda eshitish nuqsonlari bilan bog'liq ruhiy rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlari o'rganilgan. Eshitish qobiliyatining cheklanishi bolalarning nutq shakllanishi, ijtimoiylashuvi va intellektual salohiyatiga ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda ushbu jarayonlarning psixologik mexanizmlari, rivojlanishdagi kechikish sabablari va korreksiya usullari tahlil qilingan. Shuningdek, bolalar uchun maxsus ta'lim va qo'llab-quvvatlashning ahamiyati ta'kidlangan.

Kalit so'zi: Eshitish nuqsoni, ruhiy rivojlanish, go'daklik davri, ilk yosh, nutq rivojlanishi, ijtimoiylashuv, intellektual salohiyat, maxsus ta'lim, logopedik yordam, psixologik tahlil, emotsional rivojlanish.

Аннотация. В статье изучены особенности психического развития детей раннего возраста с нарушениями слуха. Ограничения слуха влияют на формирование речи, социализацию и интеллектуальный потенциал детей. В исследовании анализируются психологические механизмы этих процессов, причины задержек в развитии и методы коррекции. Также подчеркивается значение специального образования и поддержки для таких детей.

Ключевые слова: Нарушение слуха, психическое развитие, младенческий возраст, ранний возраст, развитие речи, социализация, интеллектуальный потенциал, специальное образование, логопедическая помощь, психологический анализ, эмоциональное развитие.

Abstract. The article examines the characteristics of mental development in infants and young children with hearing impairments. Hearing limitations affect the formation of speech, socialization, and intellectual potential of children. The study analyzes the psychological mechanisms of these processes, causes of developmental

delays, and correction methods. Additionally, the importance of special education and support for such children is highlighted.

Keywords: Hearing impairment, mental development, infancy, early childhood, speech development, socialization, intellectual potential, special education, speech therapy, psychological analysis, emotional development.

Kirish. Go'daklik va ilk yoshdagi davr inson hayotidagi eng muhim rivojlanish bosqichlari hisoblanadi. Ushbu davrda bolalarning fiziologik, emotsional va intellektual rivojlanishi shakllanadi. Ammo eshitish qobiliyatida nuqsonlar bo'lgan bolalarda bu jarayonlar murakkablashib, ularga maxsus yondashuvni talab qiladi. Eshitish qobiliyatining cheklanishi bolalarning nutq rivojlanishi, atrof-muhit bilan muloqoti va shaxsiy o'sishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada, ijtimoiylashuv va o'zini anglash jarayonlarida qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Ushbu maqolada go'daklik va ilk yosh davridagi eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ruhiy rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlar o'rganiladi va bunday bolalarga ko'maklashishning samarali usullari yoritiladi.

Eshitish qobiliyati cheklangan bolalar uchun go'daklik va ilk yoshdagi davr rivojlanish jarayonlari o'ziga xos bo'lib, ularning ruhiy rivojlanishi bir necha yo'nalishda sezilarli ta'sirga uchraydi. Eshitish cheklovlari tufayli bolalar atrof-muhitdan o'z vaqtida to'g'ri axborot ololmaydilar, bu esa ular uchun asosiy rivojlanish bosqichlarini murakkablashtiradi. Nutq rivojlanishida sezilarli muammolar kuzatiladi. Bolalar tovushlarni eshitib anglash imkoniyatidan mahrum bo'lgani sababli, nutqning tabiiy shakllanishi to'xtaydi yoki kechikadi. Bu holat so'z boyligi, grammatik ko'nikmalar va og'zaki muloqot qobiliyatlarining cheklanishiga olib keladi. Shuningdek, eshitish qobiliyati cheklangan bolalar nutq shakllanishida boshqa hissiy kanallarga, masalan, ko'rish va teginish orqali axborot olishga ko'proq tayanadilar. Bu jarayon ko'pincha maxsus ta'lim va logopedik yordamni talab qiladi. Eshitish nuqsonlari bolalarning emotsional rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ular o'z his-tuyg'ularini so'zlar orqali ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladi, bu esa turli xil hissiy reaksiyalarning to'g'ri shakllanmasligiga sabab bo'ladi. Masalan, stress va xavotir darajasining oshishi, o'ziga ishonchning pasayishi kabi muammolar ko'p uchraydi. Bunday bolalar ko'pincha yolg'izlik hissini boshdan kechiradilar, chunki ular boshqalar bilan muloqot qilishda cheklovlarga duch keladilar.

Bundan tashqari, eshitish nuqsonlari bolalarning intellektual rivojlanishiga ham ta'sir qiladi. Bolalar atrofdagi axborotni qabul qilishda cheklovlarga duch kelgani sababli, ularning bilish qobiliyatlari sekinlashadi. Masalan, bolalar hayotiy tajribalarni to'liq anglab yetolmasligi yoki atrof-muhitdagi narsalar o'rtasidagi bog'liqliklarni tushinishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Natijada, o'yin faoliyati, fikrlash jarayonlari va muammoni hal qilish ko'nikmalari to'liq rivojlanmasligi mumkin.

Shuningdek, ijtimoiylashuv jarayoni ham jiddiy muammolarga duch keladi. Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar ko‘pincha tengdoshlari bilan o‘zaro muloqot qilishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bunday bolalarning o‘yin va hamkorlik faoliyatida ishtirok etishlari cheklangan bo‘lib, bu ularda ijtimoiy tajribani yetarli darajada shakllantirmaydi. Natijada, ular ko‘pincha ijtimoiy izolyatsiyada bo‘lib, jamiyatga moslashishda qiyinchiliklarga duch keladilar.

Eshitish qobiliyatida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda maxsus ta’limning ahamiyati katta. Maxsus dasturlar orqali ularning nutq qobiliyatini rivojlantirish, emotsional barqarorlikni ta’minlash va ijtimoiy ko‘nikmalarni mustahkamlashga e’tibor qaratiladi. Logopedik va psixologik yordam bu jarayonda muhim o‘rin tutadi, chunki bu usullar orqali bolalarga individual yondashuv asosida rivojlanish imkoniyati yaratiladi. Bundan tashqari, bolalar bilan ishlash jarayonida oilaning roli ham muhim hisoblanadi. Ota-onalar bolalarining ehtiyojlarini to‘g‘ri anglab, ular uchun qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratishlari zarur. Buning uchun ota-onalar maxsus treninglardan o‘tishi, mutaxassislarning tavsiyalariga amal qilishi va farzandlari bilan yanada samarali muloqot usullarini o‘rganishi kerak. Umuman olganda, eshitish qobiliyatida nuqsoni bo‘lgan bolalarning ruhiy rivojlanishi ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, maxsus yordam va qo‘llab-quvvatlashni talab qiladi. Bolalarga to‘g‘ri sharoitlar yaratib berilganida, ular o‘z salohiyatlarini ro‘yobga chiqarishlari va jamiyatda muvaffaqiyatli moslashishlari mumkin.

Xulosa. Eshitish qobiliyatidagi nuqsonlar bolalarning go‘daklik va ilk yoshdagi rivojlanish jarayonlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Nutq rivojlanishining kechikishi, ijtimoiylashuvdagi cheklovlar, emotsional barqarorlikning buzilishi va intellektual rivojlanishdagi qiyinchiliklar bunday bolalarning asosiy muammolaridandir. Ushbu muammolar ularning jamiyatga moslashishi, o‘z salohiyatlarini to‘laqonli amalga oshirishida qiyinchiliklar tug‘diradi. Eshitish qobiliyatidagi nuqsonlarni bartaraf etish va bolalarni to‘liq rivojlanishga yo‘naltirish uchun maxsus ta’lim dasturlari, logopedik va psixologik yordam zarur. Individual yondashuv va qo‘llab-quvvatlash orqali bolalar o‘zlarining nutq, emotsional va ijtimoiy ko‘nikmalarini yaxshilashlari mumkin. Bundan tashqari, ota-onalar va pedagoglarning hamkorligi bolalarning rivojlanishida hal qiluvchi o‘rin tutadi. Shu bilan birga, eshitish qobiliyati cheklangan bolalar uchun mos sharoitlar yaratib berish, ularni jamiyatning to‘laqonli a’zolari sifatida tarbiyalash nafaqat oila, balki keng jamoatchilikning ham mas’uliyatidir. To‘g‘ri yondashuv va qo‘llab-quvvatlash orqali bunday bolalar o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon eta oladilar va hayotga muvaffaqiyatli moslashadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G.X.Temurova Issn 2118-9580 Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali 2020 2-sonli Jurnal.

2. G.X.Temurova Bola va zamon. Toshkent, 2022-№3. B 54-56. (13.00.03-№1) 59-61 bet bola-zamon@rambler.ru.
3. Semenovich, A.V. (2007). Bolalarning psixologik rivojlanishi: Eshitish qobiliyatining buzilishi. Moskva: Pedagogika nashriyoti.
4. Vygotskiy, L.S. (1983). Nutq va fikrlash psixologiyasi. Moskva: Progress nashriyoti.
5. Verbo, T. P. (2012). Maxsus ta'lim asoslari: Nutq va eshitish buzilishlari. Sankt-Peterburg: Rech nashriyoti.
6. Gavrilov, E.I. (2015). Logopedik va psixologik yordam metodikasi. Moskva: Prosveshchenie.
7. WHO (World Health Organization) (2021). Deafness and Hearing Loss: Early Childhood Impacts. Geneva: WHO Publications.
8. Miller, J. R. (2013). Child Development and Special Needs Education. New York: Cambridge University Press.
9. O‘zbekiston Respublikasi maxsus ta’lim qonunchiligi va yo‘riqnomalari. Maxsus ehtiyojli bolalar uchun ta’lim dasturlari va ularga qaratilgan davlat siyosati.